

א. הא' קדרי: האם הוקמה ועדת המעקב לעניין הכתיב?

הא' בן-חיים: עדיין לא הוקמה הוועדה. יש הצעה – ואני בטוח שהיא תקינה – לבחור בוועדה רחבה, אשר תכלול אנשים שונים, שהם דווקא המתנגדים למה שנעשה, כדי לאפשר דיונים.

הא' קדרי: ברצוני להציע, שתיבחר הוועדה בהקדם, ותפעל מיד בין השאר בהכנת שאלון, ותפיץ אותו בציבור המקורב ביותר לנושא והחשוב לנו במידת קבלתו את כללי הכתיב, כמו מערכות של כתב-יעת, בתי הוצאה חשובים, ועוד. נשאל אותם, איך הם נוהגים בסעיפים שונים, שנראה לנו שהיו קשיים בהם. כך יהיה אפשר לאתר את נקודות התורפה שבכללים. אם זה ייעשה בהקדם, נוכל להכניס בכללים שלנו כמה שיפורים.

הא' בן-חיים: הוועדה עתידה להיבחר בישיבה הבאה של המנהלה ביום ו' הבא. אחר כך תתכנס הוועדה ותקבע את תכנית פעולתה. אני מקווה, שהחברים שייבחרו לוועדה, יענו ויבואו לישיבות. המספר לא יהיה מוגבל. נשתדל לבחור בחברים, שהיו להם דעות שונות.

הא' מורג: ושוב לעניין הכתיב – רצוני לומר דברים אחדים.

לאחר הישיבה הקודמת, כתבתי אל מנהלת האקדמיה וביקשתי להעמיד על סדר-היום באחת הישיבות הקרובות את הצעתי. אני קורא מהעתק מכתבי למנהלת האקדמיה מיום ט' בטבת תשל"ג. "הריני מבקש להעמיד לדיון בישיבה קרובה של האקדמיה את הצעתי להכניס בכללי הכתיב תיקונים אחדים של פשוט ושל האחדה. אין כוונתי לכללים חדשים של כתיב אלא, כאמור, לשינויים אחדים, שיקלו על הרוצה לסגל לעצמו את כללי הכתיב."

ההצעה היא: להכניס בכללי הכתיב תיקונים אחדים של פשוט והאחדה, ולא הצעתי לבטל, חלילה, את כללי הכתיב. על כך קיבלתי תשובה, שדעת המנהלה היא, שאין בסמכותה לשנות את החלטת המליאה או לעכב את תהליך הביצוע של הכללים, לאחר שנמסרה החלטת המליאה לשר החינוך בבקשה ברורה להחיל אותה על בתי-הספר. לדעתי, אין התשובה ממין הטענה.

חזרתי וכתבתי אל המנהלה מכתב מפורט יותר בי"ז בטבת, ובו חזרתי והבהרתי, שבדעתי רק להציע תיקונים אחדים של פשוט והאחדה, שיקלו על התלמידים את הקליטה של כללי הכתיב. חזרתי ואמרתי במכתבי מה שאמרתי בישיבה הקודמת של המליאה, שוועדת המעקב, אם תתחיל בעבודה לאחר הכנסת הכללים לבתי-הספר, תיתקל בקשיים גדולים בניצוע עבודתה. לדעתי, על המליאה לתת לוועדת המעקב סמכות להכניס תיקונים אחדים של פשוט והאחדה בכללי הכתיב.

עניין הכתיב הוא בעל חשיבות ממדרגה ראשונה. חצי מיליון תלמידים יצטרכו להיאבק עמו בשנים הבאות. כללי הכתיב כמות שהם אין הדעת סובלתם. איני יודע, אם חברי המליאה ראו את ספרו של ד"ר ורנר ויינברג, "תיקון הכתיב העברי". זוהי סקירה מדעית על הניסיונות, שנעשו לתקן את הכתיב העברי. יש בספר ביקורת עניינית, לא פולמוסית, על כללי הכתיב, שהם מסובכים. אנו מתעלמים מכך, ואנו רוצים, שתלמידי בתי-הספר ישנו כללים, שקשה ללומדם, כגון הכלל הקובע ש"לבי" כותבים בלי יו"ד, ואילו "גיבור" כותבים ביו"ד וכיו"ב.

אני חוזר ומבקש, שתדון המליאה בהצעתי, האומרת שיש מקום להכניס עתה בכללי הכתיב תיקונים אחדים של פשוט ושל האחדה, ושתאפשר המליאה לוועדת המעקב או לוועדה אחרת, להכניס בכללי הכתיב – שמשדר החינוך עומד לאמץ אותם – כמה תיקונים של פשוט. לא תהיה בכך פגיעה ביוקרתה של האקדמיה, אם היא תאמר למשרד החינוך, שיעכב את הכנסת כללי הכתיב לבתי-הספר עד להכנסתם של תיקונים אחדים.

הא' בן־חיים: האקדמיה דנה בכללי הכתיב במשך שבע שנים בקירוב, ולאחר דיונים ממושכים ועוקבים החליטה מה שהחליטה. אמת, שהחלטה לא הניחה את דעתם של חברים שונים, אבל החלטה זו מסרנו, על דעת המליאה, לשר החינוך והתרבות. היה דיון עם משרד החינוך והתרבות על הכללים האלה. משרד החינוך קיבל את הכללים והתחיל להגשים אותם. בישיבה ק"י של המליאה העלה הא' מורג את ההצעה, כפי ששמעוה עכשיו, והיה ויכוח. זוהי הצעה על שינויים ותיקונים בכתיב. איני מבין את הא' מורג. אי אפשר להציע, שתחליט המנהלה או ועדה בתיקונים בכללי הכתיב, בשעה שהסמכות היחידה לקבלת החלטות בנושא זה היא המליאה, והמליאה הצביעה.

במכתבו של הא' מורג כתוב עוד משהו: לבקש משר החינוך להקפיא את הביצוע של הכללים. המנהלה דנה בעניין והגיעה למסקנה, שאינה יכולה לקבל את דעתו של הא' מורג. לאחר שהעבירה האקדמיה למשרד החינוך את הכללים, ייראה זה חמור ואף תמוה לבוא ולומר "אנו מתחרטים". בגוף הודעת האקדמיה נאמר, כי תקום ועדת מעקב, אשר תעקוב אחר הגשמת הכללים, והיא תהיה מוסמכת לחוות דעה לפני המליאה, מה טעון תיקון. לפי ההחלטה יש להקים ועדה זו עם ההודעה, שהממשלה מגשימה את הכללים. הממשלה הודיעה, שהיא מגשימה את הכללים, וצריך למנות את הוועדה, וכל הצעה של הוועדה לתיקון מהותי צריכה לבוא לפני המליאה.

זו הייתה דעת המנהלה. מכתבו של הא' מורג היה לפני המנהלה, ועל דעת המנהלה הישיבותי לו.

הא' מורג: הצעתי – המליאה תסמיך ועדה, את ועדת המעקב או ועדה אחרת, להציע הצעות אחדות של פישוט ושל האחדה בכללי הכתיב.

הא' בן־חיים: הוועדה תקום בעוד שבוע, והיא תחיל לדון. במכתבך כתוב: "בינתיים לא לבצע". ואילו ההחלטה היא להעביר זאת לביצוע.

הא' מורג: אתה מדבר על ועדת המעקב, וזה דבר אחר. המלה "מעקב" פירושה – בדיקה אחרי שנעשה הדבר. אני מציע להסמיך ועדה, שתדון בכללים כמו שהם, כדי להגיע לפישוט, אשר יעשה את הכללים יותר סבירים.

הא' בן־חיים: אתה מציע להקים ועדה לדיון בכללים, אם להכניס אותם למערכת החינוך או לא...

הא' מורג: לא זאת הייתה הצעתי. אני מוחה על הסירוב להעמיד בקשה של חבר האקדמיה לכלול בסדר היום של ישיבת המליאה שאלה, שהיא חשובה יותר מכמה וכמה דברים שאנו דנים בהם.

הא' ברודא: מתי צריך להחיל את הכללים?

הא' מירסקי: להא' מורג יש ודאי פרטים. אולי יביא את הפרטים האלה למליאה לעיון?

הא' בן־חיים: הוא מציע להקים ועדה לענייני כתיב.

הא' מורג: אני חוזר ומפרש את הצעתי – הוועדה תציע שיפורים אחדים של פישוט. איני יכול להבין, מדוע סירבה המנהלה להעמיד זאת בסדר־היום של ישיבת המליאה.

הא' בן־חיים: היו כמה ועדות. המליאה קיבלה החלטה אחר הצבעה, ואלה הם הכללים.

הא' מורג: אני מבקש לתקן כמה דברים, שהם ממש משועים בכללי הכתיב שנתקבלו, והדבר הזה נדחה על הסף.

הא' בן-חיים: המנהלה לא ראתה בכך עניין טכני; היא ראתה זאת כעניין מהותי, הדורש שינוי של החלטת המליאה. מה פירוש "לתקן"?

הא' מורג: אני מבקש עכשיו מן המליאה, שתאפשר למספר חברים להציע שיפורים אחדים בכללי הכתיב.

הא' בן-חיים: להציע להלכה?

הא' מורג: ומה בכך, אם משרד החינוך יקבל תוספות לכללים שכבר נמסרו לו? הרי משרד החינוך – הווה ואומר, המורים – יצטרכו להיאבק עם כללים אלה.

הא' אורבך: הנושא חשוב, אני מודה בכך, אבל אי אפשר לדון על נושא חשוב מסוג זה, ואפילו הוא דחוף – ובכל זאת זה לא פיקוח נפש – דרך אנב, בלי שהוכנס לסדר-היום.

הא' מורג: בעניין חשוב כזה זכותי וחובתי כחבר האקדמיה – שלא להרשות לכללים אלה להתקבל כמו שהם. אני עושה זאת מתוך הכרה מצפונית. ביקשתי לתקן תיקונים אחדים, ולהסמיך ועדה להציע הצעות. הצעתי לא עמדה לדיון במליאה. לא הצעתי ביטול, אלא תיקונים של פישוט והאחדה.

הא' בן-חיים: אתה יכול להציע שתקום ועדה. אך אל יפגע זה בתהליך הביצוע של כללי הכתיב. אם במשך הדיונים האלה יתגבשו שינויים, ממילא יציעו אותם. אך להודיע עכשיו למשרד החינוך שיפסיק את התהליך – פירושו לעשות את החלטותינו לחוכא ואטלולא. אתה טוען נגד הכללים שנקבעו. לפי דעתי הם הכללים הטובים ביותר שיכולים להיות, אף על פי שאיני מסכים להם. אך אי אפשר להטיל דעה על מליאה שלמה.

הא' ייבין: אמנם אי אפשר לסתום את הפה למי שרוצה לדבר ולתקן, אך צריך פעם אחת להביא את הבעיה לידי גמר. ישבנו על המדוכה הזאת לפחות שלוש שנים. (הא' בן-חיים: שש שנים וחצי באקדמיה.) היו ארבע ועדות, אם איני טועה, ובאחת מהן גם אני השתתפתי; כמדומני, שוו הייתה הוועדה האחרונה. יש דברים הרבה, שגם אני איני מסכים עמהם, שגם אני חושב שהם לא בסדר. אבל אי אפשר לכפות דעת יחיד על המליאה. המליאה קיבלה החלטה על סמך בירורים, שהיו בארבע ועדות. ניח, שהחלטה זו לא טובה. האם אתה חושב, שהוועדה החדשה תביא להחלטה טובה יותר, שתתקבל על דעת כל החברים? היא לא תביא. זוהי דרך לפתוח מחדש את הוויכוח לארבע שנים נוספות. פעם אחת צריך להיות סוף לעניין. משכנו את הדיון, קיבלנו החלטה; וגם משרד החינוך הסכים לקבל את הכללים ולהגשים אותם. תהיה ועדת מעקב, ואם היא תצביע על כמה נקודות תורפה הטעונות תיקון, נחזור ונשב על המדוכה.

הא' מורג: וביתיים יתענו מורים ותלמידים?

הא' ייבין: זוהי החלטה רשמית של האקדמיה, שקיבלנו אותה ברוב דעות.

הא' ברוידא: כולנו יודעים, שהחלטה זו אינה אידיאלית. אפשר לומר, שוהו הרע במיעוטו. אבל הואיל והדברים נמשכים לא רק שנים אלא דורות, עלינו להניח, שהדברים בוודאי עוד ישתנו לא פעם. איני רואה, שיש צורך ברגע זה להשתמש במושגים כמו "להקפיא" או "לעכב". יסכם נא הא' מורג את הצעותיו בלוויית דוגמאות מובהקות, והמוכרות המדעית תשלח אותן אל החברים בצורת חזר.

יש רשות לחבר האקדמיה להעלות נושאים לדיון לאו דווקא בצורה של שינוי כולל של דברים שהחלטנו עליהם זה לא כבר, אלא לעיון באחת הישיבות הקרובות, כדי שעניין מציק או עניין שנתברר מתוך הניסיון יוכל להתגבש בצורת תוספת או תיקון. איני רואה סתירה גדולה בכך. מסתבר שהצעותיו של הא' מורג מוכנות, ואפשר לשלוח אותן מיד לחברי האקדמיה ולבקש מן המנהלה, שתעמיד זאת בסדר-היום של המליאה באחת הישיבות. שמא הדברים נהירים וסבירים כל כך, שאפשר להספיק להכניסם כתיקון להצעות. לעולם אפשר לשפר ולתקן.

הא' פורת: כמי שבא לאקדמיה אל המוגמר, לאחר שכבר נדונו כללי הכתיב במשך שש או שבע שנים, ואין לו אלא מה שענינו רואות – יש לי כמה דברים על הכללים האלה. אני בא ממוסד שבו עושים הרבה בדבר, מבית הוצאה, ולבתי הוצאה יש דעה בעניין הזה. אני סבור, למשל, שהשיטה של מר י"צ גורדון, המתקין לדפוס והמגינה בבית ההוצאה "עם עובד", היא טובה משיטות אחרות. אני סבור, שהנימוק, שנעשה עצמנו לחוכא ואטולוא בעיני משרד החינוך, אינו נימוק; כי העניין נכבד מכל הנימוקים האלה. אם יש מקום לדיון נוסף בהחלטת האקדמיה – בלי לפגוע חלילה במליאה – צריך למצוא דרך לדון בכך.

הא' אירמאי: איני מבין מה הבעיה. האקדמיה החליטה, החלטה שרירה וקיימת, והיא גם מתבצעת. בא חבר האקדמיה ומציע, שתקום ועדה שתבחן את הכללים, ואם תמצא שיש מה לתקן בהם – תגיש את הצעותיה למליאה. המליאה תקבל את ההצעות או שתדחה אותן. הא' מורג אינו מציע לבטל את ההחלטה, אלא להקים ועדה, שתלמד את הנושא ותדווח למליאה, וייתכן שתצליח יותר מכל הוועדות שקמו במשך שש השנים. מאחר שיש מספר חברים המייחסים לנושא חשיבות, איני רואה כל אסון בהקמת ועדה כזו.

הא' קדרי: מסיבה זו שאלתי, אם נתמנתה ועדת המעקב, והצעתי לזרו את הקמתה. הוועדה תאסוף את הנתונים ותביא אותם לפני המליאה. המליאה תדון בכמה סעיפים לאור הנתונים, שלא היו לפניו עד עכשיו. היא תדון בהם לפי המציאות; שהרי אין גורים גורה על הציבור אלא אם כן רוב ציבור יכולין לעמוד בה. ייתכן, שבכמה דברים המורים מזוללים, וזה ישפיע על שיקול הדעת. אולי צריך להודיע למשרד החינוך הודעה נוספת – שהנושא הזה לא ירד מעל סדר-יומה של האקדמיה. (הא' בן-חיים: זה חלק של ההחלטה, ונמסר על כך.) מדי שנה תבוא מחדש הודעה על מצב הדברים באותו זמן. תמיד יחולו שינויים, וזה הנוהג בכל האקדמיות בעולם, באשר כללי הכתיב מתקדמים.

הא' בן-חיים: נמסרה הודעה, שתקום ועדה שתקבל מן המעוניינים – וזהו קודם כול משרד החינוך – את כל ההערות והמשאלות. מדובר על ועדה. אני רוצה להעמיד דברים על דיוקם. אך במכתבו של הא' מורג כתוב, שבינתיים לא ייעשה דבר.

הא' מורג: אמרתי בו, ואני קורא מהעתק המכתב שבידי, את הדברים הבאים: "רצוי מאוד, שהתיקונים ייעשו לפני שמשרד החינוך יאמץ את כללי הכתיב ויחייב את המו"לים להדפיס את ספרי הלימוד, ואין צורך לנמק".

במכתב זה לא התייחסתי במישרין לשאלה, אם משרד החינוך ידחה את ביצוע הכללים או לא. במכתב השני אמרתי לגבי עניין זה (אני קורא מהעתק המכתב): "ברור לי, שמנהלת האקדמיה, והאקדמיה כולה, נמצאים עתה במצב שאינו נוח, שהרי המנהלה כבר פנתה אל שר החינוך בבקשה להחיל את כללי הכתיב על בתי-הספר. אבל איני חושב, שעובדה זאת יש בה כדי למנוע הכנסתם של תיקונים אחדים – גם בשעה זאת, ודווקא בשעה זאת. לא יגרע הרבה מכבודה של האקדמיה, אם היא תמסור, במלוא הכנות, למשרד החינוך, שהיא מבקשת לדרות

את החלת כללי הכתיב לחדשים אחדים". ואני שואל, מה עדיף – שמשרד החינוך ידחה את החלת הכללים לחדשים אחדים, או שנכניס מהומה לעולמם של תלמידי בתי-הספר?

הא' דותן: זהו הדיון השני "שמחוץ לדיון", שאנו מקדישים לכתיב. אך כיוון שמתוך הדיון נתברר, שחברים רבים מעוניינים לגלגל בנושא, שמא מוטב להקדיש לו דיון מיוחד באחת הישיבות הבאות, אולי בישיבה הבאה. הנושא בסדר היום אינו צריך להיות דווקא "שינויים בכללי הכתיב", אלא "דיון בבעיות שעוררו חברים בכללי הכתיב". זה עולה בקנה אחד עם דבריו של הא' קדרי.

אגב, מתעוררת שאלה פורמלית: מה הדיון, כאשר חבר יחיד מעוניין לחדש דיון בנושא נוסתיים בו הדיון? מהי הדרך? האם חבר כזה צריך לפנות למנהלה, כפי שעשה הא' מורג, והמנהלה מוסמכת לומר לו "אין אחר דבר המליאה כלום, ואינך רשאי להעלות זאת במליאה"? או שמא חבר יחיד רשאי לדרוש – וחייבים להיענות לו – לחזור ולהעלות כל נושא במליאה? זוהי שאלה, שצריך להשיב עליה. נושא הכתיב נכבד הוא מכדי לגלגל בו מן הצד הפורמלי. שאלה זו מתעוררת כאן, וחייבים להשיב עליה. לעצם עניין הכתיב אני מציע להפסיק את הדיון עכשיו, ולהקדיש לו זמן בישיבה הבאה במליאה.

בהודמנות זו אני מעלה שאלה שנייה, שהיא נכבדה לא פחות, ואף היא קשורה בכללי הכתיב. לי יש ערעור לא על כללי הכתיב כפי שאושרו במליאה, אלא על הכללים, כפי שנתפרשו לאחר שנתקבלה ההחלטה במליאה. והריני שואל: לפני איזה גוף אני רשאי להביא את הערעור? אמנם המליאה החליטה, אך לסי דעתי, בין ההחלטה לבין הביצוע חלו שינויים בכללים, ועליהם אני מערער. לפני מי אני יכול להביא את ערעורי? האם המנהלה היא שתפסק, אם דברי המליאה נתפרשו כהלכה או לא? אני מעלה את שתי השאלות.

הא' בן-חיים: דומני, שבמשך כל השנים לא טענו החברים את הטענה, שרוצים לסתום את פיהם. אפילו כשערער חבר על מונח אחד לאחר מעשה, תמיד הבאנו זאת למליאה. השאלה אינה, אם אפשר או שאי אפשר להביא עניין למליאה. הבעיה היא, שלמליאה מביאים חומר אשר הוכן בוועדה. לצורך זה הוחלט על הקמת ועדה, והיא תקום. כל בעיה צריך להביא תחילה לוועדה, ולא למליאה, איש לא אמר, שהצעותיו של הא' מורג לא יהיו חלק מדינו אותה ועדה. היא תביא למליאה דעת מיעוט ורוב.

הא' מורג: אם כך הדבר, עלינו לשנות את שמה של הוועדה.

הא' בן-חיים: השם "ועדת מעקב" הוא לשם הקיצור. זוהי ועדה, שתלווה את ביצועם של כללי הכתיב ותקבל איגפורמאציה על הקשיים. זוהי ועדה שתציע, מה יש לתקן במהלך הביצוע, ולא לפני הביצוע. למנהלה לא הייתה כוונה למנוע את הדיון, אך חשוב הוא שיתקיים הדיון תחילה בוועדה.

הא' דותן שאל שאלה שנייה, ותשובתי: זוהי שאלה של המליאה. אתה העלית אותה לפני שנה, ואני התווכחתי עמך. טענותיך היו שתיים. בהחלטה שלנו סמכנו את ידנו על כללי הכתיב של ועד הלשון; ושם נאמר: "על כן ממליץ ועד הלשון על הטלת דגש באותיות ב"כ-פ...". ועד הלשון המליץ, והנה זה הפך להחלטה. זו טענה אחת. והשנייה: היו שני סוגי כללים. כלל אחד אמר, שכותבים ו"ו חלומה או שרוקה לציון התנועות u, o; ו"ו יחידה לסימן העיצור; ואם אי אפשר לבצע זאת יכתבו ו"ו כפולה לעיצור. אני הייתי בעצמי בלשכתו של השר ארן ז"ל, ומסרתי לו החלטה זו. על כך באה התשובה: לא זה הדרך. אנו צריכים לדעת, מהי דעת האקדמיה, ולא "כלל שבבכרה". הבאתי זאת לפני המנהלה. (הא' דותן: ולא לפני המליאה.)

הודעתי זאת גם למליאה, ואמרתי מה פירוש הדבר. אמרנו, שצריכה להיות וי"ו אחת בחולם או בשורק, אבל אם אין בדפוס סימנים כאלה, יהיו שתי וי"וים. משרד החינוך אמר, שהוא מוכן להגשים את הכלל בחולם ושורק. ואז ממילא מתקיים הכלל היסודי. כך הובא זה למנהלה, וכך הודעתי כאן. אם רוצים כללים של בְּרָה - זה דבר אחר לגמרי. משרד החינוך אינו רוצה בכללים של בְּרָה. זו לא הייתה שאלה של כלל, שלא היה בין הכללים. הוא היה כלל יסודי. ואי אפשר, שמוסד כמו האקדמיה לא יוכל לבצע דבר, שהוא עצמו קבע כאחת משתי אפשרויות. משרד החינוך אמר, שהוא יגשים את הדבר החמור יותר בשבילו. אינו רואה, מה כאן השינוי. יש הודעה: יגשימו את הכלל היסודי. אילו לא רצו - נשאר כלל שבבררה. כך פירשה המנהלה. ואני מבקש, שתחווה המליאה את דעתה על הפירוש שנתנה המנהלה. אני מוכן להביא זאת לישיבה הבאה.

הא' דותן: הצעתי ישיבה מיוחדת לשם כך.

הא' בן־חיים: נחא. ואני רוצה לפנות אל הא' מורג ולחזק את הבקשה של כמה חברים, שהוא ינסח את התיקונים ויביא אותם לוועדה. אני מניח, שהוא עצמו יהיה חבר הוועדה. דווקא אלה שיש להם טענות יהיו חברים בוועדה.

אומרים, שהכללים אינם עקיבים. ומדוע? הייתי בכלל הוועדות בוועד הלשון ובאקדמיה, ואני יודע, שוועדה יכולה להיות עקיבה, אבל במליאה באים להצביע על כלל אחד שמציעה הוועדה, והוא מתקבל, והשני אינו מתקבל. בדרך כלל אין מצליחים לדון ולהצביע על כלל הכללים שמביאה הוועדה לאישור המליאה בישיבה אחת, אלא בחמש או שש ישיבות. בכל ישיבה משתנים ומתחלפים החברים, וכך אנו מגיעים לחוסר עקיבות, הנובע מן העובדה שיש זכות להצביע על כל פרט ופרט בנפרד. כאשר אתה מסכם את הפרטים, אתה מוצא חוסר עקיבות. אילו הטילה האקדמיה על שלושה חברים לעבד את הכללים, והייתה סומכת ידיה על כך, הייתה עקיבות. גם באשר למונחים איננו מרשים לוועדה לגמור על דעת עצמה, וכך קשה למנוע חוסר עקיבות.

אם יתקבל מה שמציע הא' מורג, יתקבל לפי דרך עבודתה של האקדמיה. תוקם ועדה, שתפקידה לבדוק את יכולת ביצוע הכללים.

הא' מורג: אני מבקש, שוועדת המעקב העוסקת בענייני כתיב, תהיה מוסמכת להציע למליאה תיקונים או שינויים לפני החלת כללי הכתיב על בתי הספר.

הא' בן־חיים: לזה אני מתנגד.

הא' מורג: נראה לי, שאם עניינה של הוועדה הוא ביצוע המעשי של כללי הכתיב, יש לתת לה את הסמכות להביא לפני המליאה את הצעותיה כבר בעוד חודשים אחדים.

הא' רבין: אני רוצה להעלות שתי נקודות. הא' דותן העלה שאלה: אם חבר האקדמיה רוצה לערער על החלטת האקדמיה, אילו דרכים יש לפניו, וגם אחרי זמן? והי שאלה חשובה, שאינה לענייננו. מדובר על החלטות האקדמיה, שנעשו אחת ולתמיד. מאחר שהוחלט להקים ועדת מעקב - ואני הוא שהצעתי את השם הזה - היה מכוון, שההחלטה לא תהיה סופית, אלא תהא נתונה לביקורת תמידית, ומזמן לזמן נשוב לדון בעניין. אלא שבמקום להקים מדי פעם ועדות חדשות, תהיה ועדה שתתמיד בעניין, תבדוק את המצב, תקבל תלונות, משאלות והצעות, ותביא את הדברים למליאה לפי ראות עיניה.

לפני חמש שנים הוחלט על הכתיב הזה. לי היה אז ברור - ואני חושב, שזה היה ברור לחברים רבים - שוועדת המעקב הייתה צריכה לקום מיד אחרי ההחלטה. היא לא קמה. כמה

פעמים העליתי שאלה זו. אני חושב, שהעיכוב הזה מתנקם בנו. נוצרה אי-שביעות רצון בין החברים. לו הייתה ועדת מעקב, לא היינו מגיעים לזה. ההחלטה משנת 1968 אינה כרוכה בשאלת זכותו של חבר לערער על החלטת האקדמיה, הואיל ומלכתחילה הייתה החלטה זו פתוחה לשינויים נוספים במשך הזמן.

נעשה משנה, אם נטיל על אותה ועדה, שצריכה להיות ועדה קבועה שתתמסר לענין, את הוויכוח הזה כמתנת לידה. במקום שתוכל ועדה זו ללמוד בשקט את הבעיות ולהתקשר עם כל אחד, היא תצטרך לדרון בשאלה המידית הזאת, אם להביא אותה למליאה או לא.

אנו קובעים ועדות לדיון בשאלות שונות, מפני שאנו מניחים, כי בעניינים אלה כרוכים צדדים טכניים מסובכים, שאפשר לברר אותם רק באווירה שקטה ורגועה של ועדה. הוועדה שומעת כל מה שאי אפשר להביא לפני המליאה, והיא מביאה הצעה המבוססת על עובדות. למליאה אין זמן לכך. אך אין אנו יכולים לומר בשלב זה, שנקים ועדה זו או ועדה אחרת, שתביא הצעות. כיוון שיש הצעות, צריך להקדיש להן דיון במליאה, כדי להחליף דעות ולהגיע למסקנות. רק לאחר שנחליף דעות ונגיע למסקנות, תגיע שעתה של ועדת המעקב להתחיל בעבודה שקטה ועניינית לאור מה שיוחלט במליאה. רוב חברי המליאה לא אמרו את דברם. כאשר יתקיים הדיון, יביע כל אחד מחברי המליאה את דעתו, וחבל אם לא נערוך את הוויכוח הזה לפני תחילת פעולתה של הוועדה, אלא לאחריה.

הא' רצה בי: מדובר בפישוט והאחדה של הכללים. ודאי הוא, שיש ליקיים ופנמים. גם לא לכל חברי המליאה העניין נהיר לפרטיו. וכל עוד לא נתחוויר לכול, איני סבור שיש מקום לדיון.

לפיכך הריני מציע, שיעלה הא' מורג הצעותיו בכתב ויעבירן למנהלה. המנהלה תשגר את הדברים בחוזר לחברי האקדמיה. כל חבר יקרא את החומר בעין ובישוב הדעת, ובישיבה הבאה של המליאה תועמד להצבעה ההצעה - אם יש מקום להקמת ועדה. והיה אם תגיע המליאה למסקנה, שיש צורך בוועדה, תוקם הוועדה. זו תדון בדברים, ויש תקווה שהיא תסיים את עבודתה. אם נעביר את הבעיה למליאה - יארכו הדיונים, וספק אם יגיעו לידי גמר. אם יוחלט על הקמת ועדה, הרי שסיכומיה ומסקנותיה יתקבלו דרך כלל. אם ככלות הכול יישארו פרטים לדיון, תדון בהן המליאה. אלה יועברו למשרד החינוך והתרבות, כתיקונים, מבלי שייגרם עיכוב לביצוע הכללים.

הא' אורבך: במשך שעה תמימה אנו דנים בעניין שלא היה כלול בסדר היום. העניין יכול להיות חשוב ביותר, אבל גם סדר הדיון חשוב הוא. אפשר להרוס לגמרי את עבודתו של מוסד על ידי צורת טיפול זו. הצעתי בתחילה, שלא נפתח בדיון בישיבה זו. כך התפתח דיון של שעה, והיושב ראש לא הפסיק אותו. צורת הטיפול הזאת אינה נאותה. אם ה' מורג מבקש לקיים דיון במליאה, יש לו זכות כחבר האקדמיה, לתבוע דיון בנושא במליאה, אבל בתנאי אחד - שהנושא יהיה בטיפול, ויהיה רשום בסדר-היום. זכותה של המנהלה, או זכותו של היושב ראש, לקבוע באיזו ישיבה יידון העניין. באותה ישיבה תחליט המליאה מה שתחליט: או שתדחה את ההצעה ותאמר, שאין מקום להקים ועדה, או שתאמר שיש להקים ועדה. אין לעשות זאת דרך אגב.

ב. הא' איתן: הסעיף שבסדר-היום הוא: שימוש של שם-הפעולה במנוחים. והשאלה היא: האם הוא כשר לציין גם את העצם המוחש שהוא תוצאת הפעולה? ועד המינוח החליט - לפי הצעת הא' ש' ייבין - להביא את העניין הזה לדיון במליאה, בשעה שהוצע לוועד לאשר "סרטוט" גם כשם-עצם מוחשי - תוצאת פעולתו של המסרטוט - כשני שימושי של drawing באנגלית, וכדוגמתו בלשונות אחרות. יש להזכיר, שוועד הלשון כבר קבע "סרטוט" כשם-עצם

מוחשי בצירופים כגון "סרטוט-עבודה" (מילון למונחי הטכניקה, עמ' 250, מס' 1), "סרטוט סרספקטיבי" (שם, שם, מס' 6). אולם לסרטוט ממין מיוחד קבע ועד הלשון: "תמונת" היטל, תסריט" (שם, שם, מס' 4), כפי הנראה, בהשפעת הגרמנית, שיש בה מונח מיוחד לעניין זה Riss, ואילו באנגלית אומרים גם כאן רק drawing. חידוש זה לא נתקבל בהוראה המכוונת כאן, אבל מקובלת מאוד המלה "תסריט" בהוראה אחרת - scenario - בלשון העוסקים בסרטי קולנוע. במאמריהם של האדונים יצחק אבינרי ואבא בנדויד: מובא אוסף גדול של שמות, השקולים במשקלי שמות-הפעולה והמשמשים גם כשמות-עצם מוחשיים. יש שם אף קצת שמות, המשמשים כשמות-פעולה, אע"פ שאינם שקולים באחד המשקלים, המקובלים במשקלי שמות-פעולה (כגון: צחוק). דעתם של שני המחברים הנ"ל היא, שהלשון העברית, כלשונית אחרות, אינה מבחינה בדרך כלל בין השם לפעולה לבין השם לעצם היוצא מן הפעולה. להלן מבחר מן הדוגמאות שבמאמרים הנ"ל בקצת הוספות מקביעות ועד הלשון והאקדמיה ומן המקובל בלשון ימינו.

משקל קטילה:

חליצה, יניקה, נטיפה, נטישה, יציאה, חתיכה, ישיבה, סקירה, סתימה, עטיפה, חמיצה, קציצה, אריוה, אכילה, שתייה, מציאה, כניסה, ירידה, עלייה.

משקל קיטול:

ציון, קישור, שיקוף, ריקוע, חיתול, עיסוי, קישוט, סידור, עירוב, ריבוע, כינוי, כינוס, מילוי, יישוב, לכלוך, גידול, עיטור, ריהוט, כיבוד, ניכוי, אישור, צירוף, פירוש, ביטוי, ניגוד, ציור, איגוד, ארגון.

משקל הפעלה:

הפסקה, המצאה, השקעה, הוכחה, הקדמה, הגדרה, השמטה, הרצאה, הכרה, הכרזה, הודעה, הוצאה, הרגשה, השלמה, הקצבה, הסברה.

משקל קְּשֶׁלָה:

בקשה, קבלה, כפרה.

משקל התקטלות:

התחייבות, הסתייגות, הסתדרות, התאחדות.

משקלים אחרים, המשמשים כשמות-פעולה:

צחוק, אהבה, שנאה, מעשה, תשלום, תרגום.

חידושי שמות מיוחדים לציון עצם מוחשי:

תגלית (תוצאת הגילוי), אמצאה (המצאה), כְּנָס (כינוס), הסכם, הישג, היצע (למשמע מיוחד), (למשמע מיוחד), תאניד (למשמע מיוחד).

הא' ייבין: כאשר ראיתי את החומר שהוכן לקראת הדיון במליאה לפי סדר-היום, קצת תמהתי. ייתכן שהאשם בי, שלא הסברתי את עצמי כראוי בישיבת ועד המינוח, ומכאן ניסוח זה. איני זקוק לבנדויד ולאבינרי, שילמדוני כי בעברית שם-הפעולה משמש גם לתוצאת הפעולה. איש אינו מכחיש זאת, וגם אני לא הכחשתי זאת. אלא שהבעיה רחבה הרבה יותר. השאלה היא:

1. "יד הלשון", עמ' 565-567.

2. "לשונו לעם", קונטרסים נו, נח, ס-סא, סג, סה, סו.

קביעות מדוקדקות של ענייני מדע, ואלה תובעות הבחנות, ולעתים הבחנות דקות מן הדקות אין גם כל ספק, שיש מלים שאפשר לפרש אותן בכמה וכמה מובנים, דבר שהוא רווח בהרבה לשונות, ולא רק בעברית. והשאלה אפוא – אם יש לנו תופעה ידועה בעברית, שאפשר לנצל אותה לשם קביעת הבחנות כאלה, ואני אומר במפורש: לנצל אותה באופן שרירותי לשם מטרה מסוימת במקצועות מסוימים, בלא לקבוע בזה שום כלל, האם לא ננצל תופעה זו? העובדה, כי גם במונחים אחרים נקבע, שטרטוט מסוג מיוחד ייקרא תַּסְרִיט, מלמדת משהו, ואל יאמר לי הא' איתן, שזה נקבע לעניין מסוים. זה מקובל לפחות בין הארכיאולוגים לגבי תוצאת הפעולה. אי אפשר לומר: "טרטוט. הטרטוט הזה יימשך כך וכך זמן". לדעתי, זהו דבר שהאוזן אינה סובלת אותו. לדעתי, גם השכל אינו סובל זאת. הטעם הוא עניין פרטי לגמרי, ומה שנראה לי כמשונה, יכול שייראה טוב ויפה בעיני אחרים. לפיכך אמרתי, שבגדר של הנחיה למונחים חדשים ננצל תופעה זו ונשאיר את שם הפעולה לשם הפעולה, אך לתוצאות הפעולה נקבע משקל אחר, ולא אמרתי ששם הפעולה אינו מלמד על תוצאת הפעולה.

הא' רבין: אני מסכים מראש, שה"כלל" הזה הוא הלכה שמורים, אבל אין נוהגים. כלל זה מתעורר מדי פעם בעבודת הוועדות ובדיונים נורמאטיביים בלשון, אבל הוא כלל, כמו הרבה כללים בחיינו הלשוניים, שאמנם אין נוהגים כך, אבל עדיין לא קם מישהו שאמר, שהכלל אינו נכון.

מוכרות האקדמיה מסרה לקראת דיון זה לכל החברים הפניות למאמרים מחקריים וחומר אחר, המוכיחים למעלה מכל ספק, שבמקורות אין הבחנה בין שימוש שם הפעולה לציון הפעולה עצמה ובין שימוש אותו שם פעולה לציון תוצאת הפעולה, תהא זו תוצאה מופשטת או תוצר מוחשי, כמו שאותו שם פעולה עצמו משמש גם במקרים רבים כדי לציון את החומר שעליו או באמצעותו נעשית הפעולה. על כן אני פטור מלהביא דוגמאות נוספות על אלה שהובאו במאמרים המצוטטים. דומני, שברוב הלשונות, שיש בהן צורת מקור שמנית מן הסוג שאנחנו קוראים לו בעברית שם פעולה, נוהגים להרחיב את שימושה בדרך זו. אף מבחינה סמנטית מסתבר, שהתפתחות זו כמעט הכרחית, כי יש לנו כאן עניין במעתק הנדידה, מטונימיה בלע"ז, שמכל המעצקים הסמנטיים הוא החפשי והנפוץ ביותר.

למעשה יש מקום לשאול את עצמנו, משום מה התעוררה בתקופת תחיית לשוננו הדעה, שצריך להבחין בין שם הפעולה ובין המלים המביעות את תוצאת הפעולה? יכול להיות, שהסיבה הייתה במונה עצמו, שאפשר לפרש אותו כאילו זהו שם עצם המביע פעולה ותו לא אבל נדמה לי, שהסיבה עמוקה יותר. דקדוק לשוננו היה במשך דורות רבים דקדוק של לשון המקרא בלבד, ואף בימינו עדיין לא השתחררו ספרי הדקדוק לגמרי מן הגישה הרואה במערכת הצורות המקראיות את העיקר, ובכל השאר רק כעין פרפראות לסעודה. אמנם הדקדוקים הנכריים הגדולים ללשון המקרא מכירים בקיום שמות פעולה גם במקרא, אבל אין לאלה צורה קבועה, ועל כן התעלמה מהם המסורת הדקדוקית שלנו במידה רבה, ולימדה רק את המקור לצורתיו. שמות הפעולה הבנויים לפי צורות קבועות נכנסו ללשוננו רק עם תקופת לשון חכמים, וכיוון שכל דקדוק של רובד לשון זה לא עוכל כראוי בספרי הדקדוק שלנו, גם שם הפעולה, למרות שימושו הרב בלשון ימינו, נשאר במחשבתנו הדקדוקית בן חורג, שלא ידעו בדיוק איך לנהוג בו. סימן מובהק לכך הוא, שכל המילונים העבריים נוהגים לתת את שמות הפעולה כערכים נפרדים, כאילו לא נגזרו מן הפועל כמו הזמנים, הבינוני והמקור. על כן יש לנו גם יחס של עצבנות כלפי צורה זו. רק לפני שבוע סיפר יצחק אבינרי במאמר לזכרו של יצחק אפשטיין, כי הלז דרש, ששמות הפעולה לא ישמשו גם לאקטיב וגם לפאסיב, דרישה שהיא מנוגדת למה שקרה בלשון למעשה. ואני חושש, שגם דרישה זו, העומדת לפנינו היום לדיון,

ששם-הפעולה לא יישמש גם כשם-עצם לכל דבר, שרשיה באי-נוחות של המדקדק העברי לגבי יצור חדש זה, שרק לפני אלפיים שנה נכנס ללשונו. ומהו חשש זה? שבתוך הקשר הדיבור או הכתיבה נטעה, ולא נדע אם הכוונה לפעולת הסרטוט או לתוצאת הסרטוט. ונוכיר רק את המקרה שהיה עילה לדיון. נכון, אין לי שום ספק, שאפשר לבנות משפטים, שבהם לא נוכל להחליט אם הכוונה לזה או לזה. וכבר כתוב בספר שמואל "והוא שוכב את מִשְׁכַּב הַצְהָרִים", והשבעים הבינו, שזו המיטה המיוחדת למנוחת היום. אבל כמו שהשבעים, בתרגום כך, התעלמו ממבנה המשפט ומן ההקשר, כך גם דרושה התחכמות לשונית כדי להתעלם מן ההקשר וממבנה-ההיגד במשפטים טבעיים ונורמליים, ולהוציא מהם מסקנות בלתי-נכונות לגבי משמעותו של שם-הפעולה במקרה נתון. ואפילו עושים כך, הרי ברוב המקרים אין חשיבות לדבר.

ובשביל הבחנה בלתי מקובלת, בלתי היסטורית ובלתי חשובה זו, שמשום מה נשתרשה כאמונה בדקדוק העברי, אנחנו נאלצים ליצור מאות פעמים בכל שנת פעולה של ועדות המינוח שלנו שתי מלים במקום שיש רק צורך במלה אחת: אחת לפעולה ואחת לתוצאה. יתרה מזו: הקהל הדובר עברית נאלץ ללמוד ולזכור שתי מלים, שמן הסיבות שמניתי קשה מאוד להבחין ביניהן בשטף הדיבור. כבר טענו בישיבותינו פעמים מספר, שאנחנו קובעים מונחים, שהבחנות ביניהם דקות מדי, ושהקהל הרחב אינו יכול לעמוד בהבחנות שקבענו. והנה שנה אחרי שנה אנחנו מייצרים כאן באופן שיטתי ומכוון זוגות מונחים, שהבחנה ביניהם דורשת מחשבה וידע, ומרבים מכשולים לפני דוברי הלשון.

אוכיר עוד שיקול, שבדרך כלל אין מתחשבים בו, אבל טיבו הוא כך, שמשקלו הולך וגובר במרוצת הזמן. כבר מורגש בשרשים מסוימים ובמשקלים מסוימים עומס-יתר, ובקביעת המונחים אנו נדחפים לעתים לשימוש בצורות פחות נהוגות או פחות רצויות, מפני שהצורה המתבקשת כבר נתפסה לצורך אחר. ניסיון זה צריך ללמדנו שלא ליצור מונחים מעבר לצורך. והנה כבר אמרו בלשנים שונים, כי במעתיקים הסמנטיים הקבועים יש ברכה רבה ללשון. המטונימיה, הסינקדוכה והמטאפורה מאפשרות לנו להשתמש במלים קיימות לתפקידים שונים, בלי שהדבר פוגע ביעילות הלשון. בשימוש שם-הפעולה גם לתוצאת הפעולה ניתנת לדוברי הלשון אפשרות סיסטמטית לשימוש חסכוני באוצר-המלים – למה נדחה אותה כמו ידינו? אני מציע, אם כן, הצעה פורמלית: תחליט המליאה, שאין צורך להבחין בין שם-הפעולה ובין המונח לתוצאת הפעולה, ושכל ועדה, ולמעשה כל דובר עברית, רשאי להשתמש בשם-הפעולה לציון התוצאה. אם ועדה מוועדות-המינוח תגיע במקרה מסוים למסקנה, שבאותו מקרה תפגע דו-משמעות זו ביעילות השימוש במונחים בתוך המקצוע שאותו היא משמשת, הרשות בידה להבחין – אבל הבחנה זו תהיה מכוונת לאותו מקרה, ולא סיסטמטית וכוללת. במלים אחרות, החובה על מי שדורש הבחנה להוכיח שהבחנה חיונית לעניין הנדון.

הא' קדרי: לדעות שהושמעו אני מבקש להוסיף הערות אחדות. על פי לשון המקורות ודאי אין חובה להבחין בין שם-הפעולה לבין תוצאת הפעולה. בלשון המקרא לא הייתה הבחנה כזו.

מאחר שבהזמנה לדיון נרשמנו כמה מאמרים, כדאי לציין גם את מאמרו של פרופ' קוטשר ז"ל על שם-הפעולה בלשון חכמים. שם יש אוסף עשיר של דוגמאות, שמהן נראה, כי לעתים יש הבחנה בין פְּצִיר לבין פְּצִירָה או בין קָצִיר לבין קָצִירָה – לעומת מלים אחרות שבהן אין הבחנה, כמו קָצִיעַ-קָצִיעוֹת. המלים מבטאות לא רק את פרי הפעולה, אלא גם אספקטים

1. "מחקרים בדקדוק לשון חז"ל", ספר בר-אילן, קובץ העשור ב, מעמ' 53 והלאה.

אחרים הקשורים בפעולה. גם בדיונים הנורמאטיביים, שהזכרו במאמרים של אבינרי ושל בנדיד, השאלה – האם יש צורך בהבחנה או לאו – היא שאלה אחרת; אין היא שאלה של תיאור עובדות. על פי העובדות אפשר ללמוד לכאן או לכאן. יש מקום שמבחינים, ועל פי רוב אין מבחינים.

על פי עיקרון זה אני רוצה לתמוך בעמדתו של הא' רבין האומר, שאין אנו רשאים לקבוע עיקרון, שחייבים להבחין תמיד בין שם שיציין את הפעולה לבין שם שיציין את תוצאת הפעולה. ואם יעלה ספק, שמא לא יהיה די בהקשרים הלשוניים כדי להבחין בין שימושם של שמות, הרי לא השיקול המורפולוגי בלבד מסייע לנו בהבחנתנו, אלא השיקול התחבירי-הסמנטי. לשם המציין פעולה אין צורת ריבוי; לשם המציין את תוצאת הפעולה יש צורת ריבוי, כלומר אפשר לגזור ממנו צורה כזו. שם המציין את הפעולה – אפשר לשחזר ולרדת לעומק של המבנה ולראות את הקשר בין שם הפעולה לבין המשפט שהונח בתשתיתו, ואילו שמות המציינים את תוצאת הפעולה או אספקטים אחרים של הפעולה – אין אפשרות לגזור אותם ממבנה תשתית כזה.

הא' אירמאי: עברתי על מילונים ורשימות שהוציאה האקדמיה במשך 30 השנים האחרונות. ניתחתי אותם למשקליהם ולצורתיהם, ומתוך הניתוח התברר לי, שאין שום שיטה לגבי הסוגיה שלנו. לעתים קרובות אותה מלה היא גם שם הפעולה וגם תוצאת הפעולה, ולפעמים יש הבחנה בין שניהם. מצאתי שאין חוק קבע, כפי שמציע הא' ייבין, והנהגה הוא בערך כפי שאמר הא' רבין. זו הערה אחת.

והערה שנייה לגבי המונח ששימש עילה לדיון – סְרָטוּט. הייתי מזכיר הוועדה, שדנה לפני למעלה משלושים שנה בפרקי מכוונות. ישבו בה האדונים שמעוני ז'ל, רבין ז'ל, וטורסיני יב'ל-ח, ומצד הטכניון פרופסורים שמוצאם מרוסיה, מפולין ומגרמניה. בלשונות ארצות מוצאם יש הבחנה בין שם הפעולה לבין תוצאת הפעולה. כיום הלשון שמכירים רוב חברי הוועדות המקצועיות היא האנגלית, ולפעמים הצרפתית, ודוברי פולנית או גרמנית הריהם מיעוט קטן בין המהנדסים ואנשי הטכנולוגיה. בדרך הטבע, כאשר דנים במונח עברי שאינו קיים, מתייחסים אל המונח הלועזי. לפי התרשמתי חלה תווה מהבחנה שהלכה בעקבות הלשונות הסלאביות והגרמנית בכיוון להיעדר הבחנה, כנראה בהשפעת האנגלית בעיקר.

בשנים האחרונות נמנעו רוב הוועדות מיצירת הבחנות כאלה. זכורני בדיון על מונחי הסרטוט, שהמומחים מהטכניון היו אז הפרופ' נימן ז'ל, אשברין ז'ל וקורריין ז'ל, שלשונם ומחשבתם היו גרמנית, והם שהציעו לקרוא לסוגים מסוימים של סרטוט בשם תסריט. המונח תְּסָרִיט לא נתפשט, אם כי ניסיתי להכניסו, אך ללא הצלחה. התסריט הפך למהתלה אצל הסטודנטים. כיום המונח סרטוט רווח בציבור, ואי אפשר לעקור אותו. לעומת זאת, התסריט משמש למטרה אחרת.

אני מצטרף לדעת הא' רבין, שנשאיר את הבעיה פתוחה, כפי שהיה עד היום, ולפי הצורך לפעמים נבחין ולפעמים לא נבחין. על כל פנים אין לקבל החלטה מחייבת אחת, כדי שלא לשים את הלשון בסד, שלא תוכל להתפתח בו.

הא' ברוידא: העלאת העניין הופכת אותו לבעיה. והרי אין כאן בעיה. אם יש הצעה, יש להכריע עליה בוועדה, אבל למה להפוך זאת לבעיה עקרונית? בעניין כזה שאינו נוגע לקביעת מונחים או צורות ביטוי, אלא לעצם צורת צמיחתה האורגנית של הלשון, יש להיזהר מקביעת מסמרות. הרי הדרך שהא' רבין סיפר לנו עליה, שאין מבחינים בין שם הפעולה לבין פרי הפעולה. הנה בלשונות אחרות, וביחוד באנגלית, אין פרץ ואין צווחה אם אומרים drawing, painting, filling גם לתהליך הרישום, הציור, המילוי, וגם לתוצאתו (כמו בעברית במלים אלו ממש).

אסור, לדעתי, להכריע בעניינים אלו באקדמיה, ואפילו אין להעלות את השאלה. הכלל הוא, שאין כללים. יש צמיחה אורגנית, ויש לפעמים גידולי פרא. ויש נטייתם של אנשים ביחוד במקצועות הטכניים, שמעטים ביניהם בעלי חוש לשון, המבקשים "דיוקים" מיותרים, ומנסים לחדש מלה לכל דבר שהוא תוצאה של פעולה, נוסף על הפעולה.

אין פירוש הדבר, שאין מקום להבחין, ואין יסוד להבחנות. ודאי מחשבה אינה חשיבה, משקל אינו שקילה, הזכרה אינה תזכיר, כתיבה אינה מכתב או כתיב, השגה אינה הישג.

אולם אין להרבות במלים מלאכותיות, על פי "ההיגיון", במקום שהחוש והניסיון הטבעי של הלשון כבר טבעו טביעתם. לדידי אף אין צורך ב'משדר' נוסף על 'שידור', כשם שאין צורך בתוספת מלה ל'סיפור' ול'ציור'. כשם שאין טעם לומר "מוצא" במקום "ציאה" לבית או לקולנוע.

יש לחזור ולהדגיש כי הבחנות יתרות מרבות טשטוש, ולא הבחנה. מה אפוא הבעיה, שמעלים לפנינו במליאה? אם מדובר ב'סרטוט', הרי אפשר ואפשר לומר "עשיית סרטוט", כשם שאפשר לומר "עריכת כינוס" ולא "כינוס כינוס".

הא' בן-חיים: מהי השאלה שהגיעה למליאה? לא נשאלנו, אם מותר במקרה מסוים לומר כך, אלא אם יש צורך באופן עקרוני להבחין. השאלה עמדה לדיון עקרוני בוועד המינוח, מאחר שפסלו את ההבחנה. כפי שהביא הא' ייבין לפנינו את עמדתו – איש לא היה מתנגד לה. מה שהובא למליאה זו היא השאלה העקרונית: האם חובה היא להבחין בכל מקום בין הפעולה לבין תוצאת הפעולה?

הא' דותן: אני חושב, שהניסוח של הנושא, כפי שהוא מופיע בסדר-היום, מטעה. בניסוח זה ש"ימוש של שם הפעולה במונחים: האם הוא כשר לציין גם את העצם המוחש שהוא תוצאת הפעולה?" התשובה ברורה היא. – איש לא יוכל לחלוק על כשרותו של שם פעולה כזה.

הא' בן-חיים: המנהלה אינה יכולה לשנות את השאלה של ועד המינוח. זו הייתה השאלה.

הא' הנמן: רצוני לומר להא' ברודא, שאני רוצה לברך על העובדה, שמביאים למליאה עניין עקרוני, שביסודו מונחת החלטה, הנותנת הנחיה לגבי הרבה עניינים, ומאפשרת לומר, שהאקדמיה החליטה באופן עקרוני לנהוג כך. הלוואי והיה זה יותר מוקדם, והיו מתבררות הרבה יותר שאלות עקרוניות במקום שתעסוק המליאה רוב זמנה בפרטים.

אני מברך על השאלה, בין שהיא בדיוק השאלה שהוצגה בנוסח של סדר-היום ובין שהיא בנוסח שונה. השאלה אינה שאלה לגבי תולדות הלשון העברית, אם מותר לעשות כך, אלא אם כך תנהג האקדמיה.

אשר לעצם העניין דומה, שאם מסתכלים על הדרך שהלכה בה הלשון העברית, קשה לקבל את דעתו של הא' ברודא, שהכלל הוא שאין כלל. הסתכלות בעובדות יכולה להראות לפחות על מגמה ועל כיוון, גם אם לגבי מצבים סינכרוניים רבים המצב נראה כחסר מבנה. בזה אני בא לסטות מדבריו של הא' רבין. אם נתבונן בלשון חו"ל לעומת לשון המקרא, דומני, שאפשר להכיר קו ברור של מעבר ממבנה אבסטרקטי לקונקרטי בשמות-הפעולה. קציר הפך להיות זמן הפעולה.

עם זאת יש דבר שני: נוצרו משקלים חדשים, לא לבקרים, לכמה דברים שיחליפו את שמות-הפעולה במובן של שמות-פעולה: משכב לעומת שכיבה.

דווקא ההתפתחות ההיסטורית של הלשון מוכיחה, שדוברי הלשון הרגישו באי-נוחות במפגש זה שאתה מחדש. בגלל סיבות סמנטיות מצאה הלשון לנכון לחדש את הפגמים האלה.

ההבחנה הייתה מורגשת, גם אם לא ניתנה להבחנה זו צורה פורמלית, שהבחנה בין הדברים. הלשון הייתה מסוגלת לחיות עם דו-משמעות, שבאו לפתרה על ידי משקלים שונים. השאלה היא – באיזה קו עלינו לנקוט, אם בקו השמרני, או שעלינו להקדים ולומר, שאנו רוצים לקבוע כבר עכשיו הבחנות למעשה.

לעצם התוצאה – בהחלט אני מסכים, שנייה ללשון שתפתח באופן חפשי ובלתי-מכוון, כל זמן שהדבר אינו מפריע לאיזה צורך מעשי-קונקרטי, עד שיבואו אנשי הטכנולוגיה ויאמרו, שאינם יכולים לסבול זאת. דברים רבים, שהאקדמיה מחליטה עליהם לצורך טכני מפורש, לציבור קטן של צרכני לשון – הופכים ונעשים לנחלת העיתונות וכלל האנשים. ואז המושגים מקבלים גוון אחר ויוצאים מהקשרם. איני יודע, אם אפשר להילחם בזה. אך זו אינה יכולה להיות סיבה, שלא ניתן לאנשי הטכנולוגיה את הכלים הדרושים להם.

הא' בן-חיים: איש אינו חולק על כך, שאם יש צורך להבחין במלה מסוימת בין הפעולה לבין התוצאה או בין גוון מסוים שלה, מאיזו סיבה שהיא – הרשות נתונה. לעולם לא התוכחנו על כך. השאלה היא: האם עקרונית צריך לעשות הבחנה כזו בלשון העברית ולהודיע עליה שהיא חובה? אפילו הא' הנמן, שראה בכך התפתחות טבעית, אינו אומר, שהדבר ברור כל כך, שצריך לעשותו. כשנתבונן יפה בלשון לאורך כל הדורות, נראה שכל משקל יכול לשמש שם-פעולה, והבעיה אינה במשקל, אלא איזה משקל בררה הלשון לעצמה בדור מסוים. אם המקרא יכול לומר "מְהִפֶּכֶת אֱלֹהִים אֶת סְדוֹם וְעִמּוֹרָה", הרי שמשקל שמיני כל כך כמו מְפַעֵלָה יכול להיות לשם-הפעולה.

אני שמח, שהא' ייבין לא הציע להבחין עקרונית, אלא לצורך מונח מסוים. אני מציע שתחליט האקדמיה, שאין מקום להבחנה עקרונית בין פעולה לתוצאתה, אך אפשר להבחין בשעת הצורך. מוטב שתצא הנחיה ברורה היום. דומה אני שהפעם תהא זו החלטה, שכל החברים מסכימים לה. האם יש מי שמתנגד לניסוח?

הא' הנמן: אני רוצה לשנות את הדגש. הדגש יהיה: בכל מקום שיש צורך להבחין – פתוחה הדרך של הבחנה בין שני משקלים של שמות-הפעולה, שהאחד – האבסטרקטי – ישמש לפעולה, והאחר, הקונקרטי, במקום שאין להניח מונח אחד לשני השמות.

הא' מלצר: המליאה שמעה את הדעות לכאן ולכאן. הכול ברור. ואיני חושב, שיש צורך להצביע ולקבל החלטה. נסתפק בכך ששמענו את הדעות.

הא' בן-חיים: העניין הובא להכרעה.

הא' רבין: אני מתנגד לנטייה, שלא לקבל החלטה. אנשים רבים סבורים, שזו שגיאה לומר "זו המצאה מועילה", אלא לפי דעתם דורשת הלשון, שנאמר "אמצאה מועילה". הקהל קיבל הבחנה זו, כאילו היא מחוקי היסוד של העברית. בטוחני, שזה נלמד בבתי-ספר רבים. אני חושב, שהאקדמיה צריכה להקשיב לקולות הנשמעים בחוץ ולומר את דברה.

הא' בן-חיים: ועד המינוח הביא למליאה את השאלה להכרעה.

הא' ברוידא: כל תלמיד – ואף תלמיד חכם – יודע את ההבדל בין "הסברה" ל"הסבר". ברור שבתחום מסוים "הסבר" ו"הסברה" חופפים. מובן, שיש מקום לדבר על שלושה הסברים לעניין, ולא על "שלוש הסברות". ואולם לעתים אין חילוק, אם תאמר "הסברתו של המרצה הייתה צולעת" או "הסברו היה צולע". אם האקדמיה תבוא להחליט על הבחנות, יהא זה מנוחך. והו דבר של חוש והבחנה אישית, שאין מחליטים עליו.

הא' בן-חיים: השאלה היא: האם יש הכרח להבחין, או שאין לשונו אומרת שיש להבחין?

הא' ברוידא: ברגע שיהא צורך להבחין - יבחינו.

הא' בן-חיים: אציע נוסח של פשרה: המליאה שמעה היום את דעת החברים בעניין הנידון והגיעה לכלל הסכמה, שלא נכון להבחין עקרונית בין פעולה לתוצאתה, אלא הדבר מסור לוועדות לפי צורך העניין. אני מודיע זאת על דעת החברים במליאה, וקובע, שאין התנגדות לסיכום זה.

ג. הא' איתן: מונחי המכניקה, שהם פרק מן המילון למונחי הפיסיקה, אושרו בישיבה ק"י - חוץ משני מונחים, שנמסרו לדין נוסף לוועד המינוח. הראשון: position, ועד המינוח חזר ועיין בדבר ומצא, שבמילון המונחים הצבאיים (הוצאת המטכ"ל, תשכ"ה) כבר נקבעה לעניין זה המלה אֵינֶת. ההגדרה שם: מקום הימצאו של כל דבר שהוא. המלים האחרות, שנוכרו במליאה ונראו כנרדפות או כסותרות להנ"ל, באות כולן במונחי הצבא עם הגדרותיהן: איפון: מציאת המקום המדויק של דבר מבוקש. - איתור: הגבלת דבר בתחום מצומצם ומניעת התפשטותו. - מיקום: בחירה וקביעה של מקום לכלי נשק, לעמדה וכיו"ב. ועד המינוח החליט לאשר: אֵינֶת = position.

בעד המונח אֵינֶת - 9

נגדו - 4

המונח אֵינֶת נתקבל.

הא' דותן: אם משתמע מן ההצבעה ש"אֵינֶת" היא position, עדיין אין משתמע מזה אישור ל"איפון", "איתור" ו"מיקום". לפי הנוסח אנו כאילו מאמצים את יתר מונחי הצבא, וחשוב להדגיש, שאין הדבר כך.

הא' בן-חיים: נכון הדבר. אנו מסבירים, משום מה יש צורך לקבוע אֵינֶת. לא אמרנו בזה, שהמליאה סומכת ידה על המלים האחרות.

הא' בן-חיים: המונח השני הוא: streamline flow, ועד המינוח חזר ודן בו והחליט: זרימת שְפִי.

הא' אירמאי מסביר: הצוללת כאשר היא נעה בתוך המים, אם צורת כדור לה, הריה נורמת להפרעות רבות בזרימת המים ונוצרות מערבולות. דרוש אז מנוע חזק כדי להניע את הצוללת במהירות המקסימלית. על ידי מתן צורה מוארכת נאותה הופכת הזרימה להיות streamline flow, ללא מערבולות, וההתנגדות לזרימה פוחתת. אפשר היה לומר כאן גם זרימה זרימית.

הא' הנמן: ומהו המונח לשם-התואר streamline?

הא' אירמאי: זָרִים. במקום לומר "זרימה זרימה" הציע ועד המינוח: זרימת שְפִי.

הא' ברוידא: בצורה של סמיכות יש לכך ריח מליצה, ואין בזה מן הדיוק. אם אתה מצרף שני דברים, צריך שלכל אחד מהם יהיה מובן, ושיהיה מובן גם לצירופם יחד. אם "שופי" יכול לשמש לזרימה חלקה, הרי גם לפי ההיגיון וגם לפי השימוש במדרש יש לומר "שְפִי". מבחינה הניונית ולשונית יפה לומר "זרימה שְפִייה" ולא "זרימת שופי", כשם שראוי לומר "הליכה נאה", ולא "הליכת נוי".

הא' צרפתי: המונח הזה כבר נידון בישיבה הקודמת.

הא' בן-חיים: דובר על המושג, והעניין החוזר לוועד המינוח לדין חוזר. ועד המינוח חזר ודין במונח והחליט: "זרימת שופי".

הא' איתן: בישיבה הקודמת של המליאה נמסר בעל פה, שוועד המינוח מציע "זרימת שפי" (שי"ן בסוגל). המליאה דחתה את ההצעה, והעניין החוזר לוועד המינוח. עכשיו ועד המינוח מציע "זרימת שופי". גם במקורות "שופי" בא כניגודו של "קושי".

הא' מירסקי: אם מבחינת היופי, הרי "זרימת שופי" היא יפה, אבל יפה מדי לצורך העניין. זהו משקל יפה לצרכים אחרים, ולא לצורך הפשוט הזה. העניין הוא כל כך ממש, ויש בעברית כדי לבטא אותו בלי להשתמש במלים אלה. אם לוקחים מלה בעלת משקל פיוטי כזה ומכניסים אותה לשימוש, זה מבלבל את שכבות הלשון. היא גם תיפסל לצורך עניינים אחרים. היא תעבור לשטחים אחרים ויקלקלו אותה. ניתן לבטא זאת בלשון פשוטה. לדעתי, אין המונח הזה נחוץ לפעולה שאנו מתכוונים לה.

הא' ייבין: השאלה של "שופי" או "שפויה" זהו בסופו של דבר עניין של טעם. הא' ברוידא מוצא חוסר טעם במליצות יתר של "שופי", זה מעורר אצלו בעיות. אילו אמרו לי "זרימה שפויה" היה הדבר מעורר אצלי בעיות. כאן אין שאלה, מה נכון ומה לא נכון. עניין ה"שופי" גם בעיניי אינו משופרא דשופרא, אבל לא הייתה בררה; לא נמצא דבר טוב יותר. השאלה של משקל – זו שאלה של טעם. "שפויה" – לדעתי ודאי אינה צורה רצויה – בגלל ההקשר אל "שפויה בדעתה".

הא' דותן: נכון, שזה עניין של טעם, אבל יש כאן מעין מכשול. אדם שרואה זאת מקיש, streamlining זה "שופי". גם מכונות או מטוס יכולים להיות בצורה כזו streamlined, אם רוצים להנהיג את המונח "שופי", כדי לתרגם streamline בכל מקום, יש לאשר את המונח הזה. אך אם streamlining יש מונח אחר, לא כדאי להמציא מונח מיוחד לצירוף הזה.

הא' בן-שמאי: בעצם היו צריכים לומר בלשון פשוטה "זרימה זרימה". אבל יש בכך קושי. הייתה גם שאלה של "מדידה מדידה", והיו צריכים למצוא מלה אחרת מאותו שורש. אני מציע "זרימה זרימת".

הא' בן-חיים: המונח הזה נדחה בישיבה הקודמת. לכן החזרנו את המונח לוועד המינוח לדין חוזר.

הא' מורג: הדין הממושך במונח זה, כמוהו כדין הממושך במונח "דרגרג" שהוצע, במונחי הספרנות, לצינון של "סולם קטן", ובמונחים נכבדים אחרים, מעלה את השאלה אם יש הצדקה לכך, שהמליאה תקדיש שעות יקרות מזמנה לעניינים אלה. כפי שאמר הא' ייבין, קביעת מונחים הריחה לעתים קרובות שאלה של טעם. אני חושב, שכדאי להחליט, שלגבי מונחים כאלה יציע ועד המינוח הצעה או שתי הצעות בלבד, והמליאה תתבקש להצביע.

הא' בן-חיים: מה שמציע הא' מורג – זהו המצב. לפני שתי ישיבות הביא לנו ועד המינוח שתי הצעות, דגנו בהן והחזרנו את העניין לוועד, שישקול את נימוקיהם של חברי המליאה. עכשיו מביא לנו ועד המינוח את הסיכום שהגיע אליו. הבעיה הייתה למצוא את שם-התואר לזרימה. התואר "זרי" הוא טוב מאוד. שמענו בפעם הקודמת גם מלים אחרות, אך טענו שכל המלים האלה תפוסות למונחים מקצועיים, ונמצאה המלה "שופי".

השאלה מהי צורה הנאותה – זו שאלה של טעם. אני יודע, שהאקדמיה נלחמת לעתים קרובות נגד ריבוי שמות-תואר במקום סמיכות. אין הבדל דקדוקי בין התואר "שפויה" לבין הסומך "שופי". העלו כאן נקודה אחרת: יבוא אדם ויקיש מתוך זה, ש"שופי" זהו streamline. או נאמר לו: אינך יודע עברית. יש צירופים מסוימים בעברית, שבהן היחס בין סומך לנסמך הוא כמו באנגלית. שום אדם לא יאסור לומר "דרום אפריקה", מפני שהצירוף מתאים ל-South Africa, ולא ידרוש שייאמר "אפריקת הדרום".

הא' דותן: אנו מטעים.

הא' בן-חיים: נחליט תחילה על שורש "שפי" שהוא צריך לשמש תואר לזרימה הנדונה.

הא' דותן: אני מציע, שנצביע על "זרימת שופי", ואם היא תתקבל או כיוצא בה – המליאה מחזירה את העניין לוועד המינוח לדיון נוסף.

הא' ברוידא: דרך הסמיכות כשלעצמה כשרה, כמובן. על כך אין עוררים. גם אין כאן שאלה של טעם, אלא של הבחנה. בעניינים טכניים ומדעיים לעתים קרובות התואר עדיף. והרי מלבד "שפוי בדעתו" יש במדרשים: "שני שבילים, אחד שפוי, ואחד משובש בקוצים", או "ברו שפוי". אם נראה בשימוש עוד משמע של "שפוי", לא יהיה בזה גיחוך, ההיפך, נפלס שביל שהיה משובש בקוצים, ונרחיב את הלשון.

הא' מלצר: אני מצטרף לדעתו של מר ברוידא. אך נדמה לי, כי מכל החברים הנוכחים כאן רק הא' אירמאי יודע, כיצד ישתמשו במונח הזה, ואני מבקש לשמוע כמה משפטים, שבהם תופיע "זרימה שפויה" או "זרימת שופי" ונראה מה יותר נוח לומר בהם.

הא' איתן: ההצעה "זרימה שפויה" הייתה גם בוועד המינוח, והמציע ידע שיש "שפוי", ולא רק "שפוי בדעתו".

- בעד "זרימת שופי" הצביעו – 5
- נגדה – 8
- המונח "זרימת שופי" לא נתקבל.
- בעד "זרימה שפויה" הצביעו – 12
- נגדה – 6
- המונח "זרימה שפויה", נתקבל.

הא' דותן: עכשיו יש לנו שם-תואר ל-streamline, תרגום חדש. איש לא יטעה לומר, ש"שפוי" הוא תרגום של streamlined רק בצירוף הזה. לפי זה צריך לכתוב ליד הערך streamlined גם "שפוי" וגם "זרים". יש שני תרגומים.

הא' אירמאי: אנו משתמשים במלה streamline בשני משמעים: א. כאשר מדובר בנוף בעל צורה מסוימת; ב. כשמדובר באופי הזרימה סביב גוף. כשגוף צורתו נאה אנו אומרים שהגוף זרים. מאחר שאין אנו עוסקים כרגע במילון אנגלי-עברי כללי, לא נחפש תרגום אחד למלה streamlined על כל משמעה. אנו דנים כעת במושגים טכניים מוגדרים. לגבי הזרימה עצמה – שם בלבד נאמר: "זרימה שפויה", ואין אנו חייבים להיצמד תמיד לאנגלית. מדובר בשני מושגים קרובים, אבל שונים.

הא' הנמן: אולי יהיה כתוב ליד השם streamline: "במקום אחר, ראה ערך פלוני".

הא' בן-חיים: אין פקפוק במהות החלטה. איך זה ייכתב במילון? העורך ישמור, שלא תהיה אי-הבנה.

אושר המילון למונחי הפסיקה, חלק א' מכאניקה¹.

ד. הא' בן-חיים: מן המילון למונחי הסרטוט הובא לפנינו לדיון מונח אחד.

הא' אירמאי: המונח המקובל על המהנדסים ל-legend במפות וכו' הוא המונח מקרא. אך במילון למונחי הספרנות נקבע "ביאור סימנים". ועד המינוח מציע להוסיף עליו גם את המונח המקובל "מקרא".

הא' בן-חיים: יש אם למסורת ויש אם למקרא. "מסורת" הוא הסימן, ו"מקרא" – הוא הקריאה. מקובל בניאורפיה להשתמש במלה "מקרא", ומה רע בכך?

הא' ייבין: איש אינו חולק על "מקרא". הוא מקובל, והוא גם נכון. המחלוקת נתעוררה, משום שהספרנים קיבלו את המונח "ביאור סימנים". איני יודע, למה הכוונה אצל הספרנות. (הא' אירמאי: בדיוק לכך.) ואיני יודע, מדוע לא קיבלו את המונח הזה; אך אני מתנגד בתוקף לכך, שיהיו שני מונחים לדבר אחד. אני מציע למחוק "ביאור סימנים".

הא' איתן: אין ספק, שהכוונה היא לאותו עניין. במילון למונחי הספרנות יש מונחים השייכים לתיאור ספרים. באטלס יש סימנים, ולסימנים יש ביאור, וזה המונח, שנקבע במילון למונחי הספרנות, אף על פי שרבים משתמשים במלה "מקרא". אנשי האקדמיה שבועדה התנגדו ל"מקרא" ואמרו "ביאור סימנים", וכך אושר במליאת האקדמיה. מאחר שלא רצה ועד המינוח לבטל החלטה קודמת זו של המליאה, הציע לכתוב במילון את שני המונחים: "ביאור סימנים", "מקרא", אך מובן, שהמליאה רשאית להחליט רק על אחד מן השניים.

הא' בן-שמאי: מבחינה היסטורית אפשר לקבל את המונח "מקרא". אני יודע, שקל מאוד לטעות, ואפשר להבין את ההתנגדות. אני מציע לכן את המונח קרי.

הא' מלצר: הספרנים התנגדו ל"מקרא", כי היה להם צורך ב"מקרא" לעניין אחר. בספרייה יש מחלקה למקרא. אני מציע לכתוב כאן "מקרא", ולהוסיף בסוגריים: "ביאור סימנים". כך נצא ידי חובה.

הא' דותן: אם נאשר את שני המונחים, ממילא ביטלנו בכך את "ביאור סימנים". כי המונח הנהג הוא "מקרא". התוספת לא תשנה דבר. כוונתה של הוועדה לספרנות הייתה לדחות "מקרא".

הא' אברמסון: במונחי הספרנות אין צורך ב"מקרא" של קריאת מפות. שם עוסקים בסימנים ובביאור סימנים. כאשר אתה אומר לתלמיד "מקרא", אינו תופס, שהכוונה היא לסימנים. בהוראה לא נוה לומר לתלמיד "מקרא", בשעה שהכוונה היא איך לקרוא את הסימנים. "ביאור סימנים" זהו הסבר מה יש בכרטיס.

הא' ברוידא: אני מציע, שנקיים את שני המונחים ונניח להם לשחק לפנינו. "מקרא" היה בשעתו תרגום מילולי של legenda, ונכתב על כל המפות, וקשה לעקור זאת. אולי אצל הספרנים יש חשש לטעות והם יעדיפו "ביאור סימנים".

1. [המילון יצא בסדרת המילונים המקצועיים].